ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

ТАДБИРКОРЛАР ВА ИШБИЛАРМОНЛАР ҲАРАКАТИ-
ЎЗБЕКИСТОН ЛИБЕРАЛ–ДЕМОКРАТИК ПАРТИЯСИ СИЁСИЙ
КЕНГАШИ ИЖРОИЯ ҚЎМИТАСИ

Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги

ИҚТИСОДИЁТНИНГ ТАЯНЧ ТАРМОҚЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИ МАХАЛЛИЙЛАШТИРИШ АСОСИДА ИМПОРТНИ ҚИСҚАРТИРИШ ВА КООПЕРАЦИЯ АЛОҚАЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ СТРАТЕГИЯСИ

Республика илмий-амалий конференцияси
ИЛМИЙ МАҚОЛАЛАР ВА МАЪРУЗАЛАР ТЎПЛАМИ

2016 йил 6 май

ТОШКЕНТ – 2016

Nurmatov D.N. Boltaboyev I	O'zbekistonda iqtisodiy tarmoqlarni rivojlantirish istiqbollari	60
Исаков М.Ю.	Саноатда туб таркибий ўзгаришларни давом эттиришнинг асосий йўналишлари	61
Исломов А. Ибрагимова Д.А.	Ўзбекистонда ишлаб чиқаришни таркибий ўзгартириш, модернизация ва диверсификация қилишнинг моддий техник асослари	65
Исаков М.Ю. Мадумаров М. И.	Проблемы эффективного использования оборотного капитала на предприятии ООО "Зилол"	67
Исмаилов А. Сабирова Й	Ўзбекистонда фармацевтика саноатининг ривожланиш жиҳатлари	69
Рустамов Н.И.	Ялпи ички маҳсулотнинг тармок таркибини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари	71
Захидов Г.Э.	Саноат корхоналарини кластерга бирлаштириш самарадорлиги мезонлари	73
Абдурахмонов Р.А.	Иқтисодиётни реал тармоқларида лизинг операцияларини ўзига хос хусусиятлари ва уларнинг бухгалтерия ҳисобини ташкил этиш	75
Тошев Ф.З. Музаффаров Ж.М.	Иқтисодиётнинг реал сектори тармоқларида таркибий ўзгаришларни баҳолаш кўрсаткичлари	76
Янгибоев С.Ж.	Инвестициялар жалб қилиш ҳолати ва инвестицияларнинг реал сектор тармоқларини ривожланишига таъсири	77
Матжанова М.М.	Ўзбекистон солиқ сиёсатида реал сектор тармоқларини молиявий қўллаб-қувватлашнинг хусусиятлари	79
Холбутаева Ш.А.	Ислоҳотларни амалга оширишда саноат корхоналарнинг ўрни	81
Урунов И.Ш.	Етакчи соҳа ва тармоқларни модернизация қилиш ва иқтисодий ўсишни таъминлашда инвестицияларнинг ҳажми ва кўлами	84
Шамсиев Ш.Г.	Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида амалга оширилётган инвестиция сиёсати	86
Хужамов Х.Б.	Иқтисодиетни ислоҳ этишда реал сектор корхоналарида фаол инвестиция сиёсатини олиб бориш	88
Шодиев Н.И.	Донни сақлаш ва қайта ишлаш корхоналарида маҳсулот таннархини пасайтиришйўллари	89
Абриев З.С.	Мамлакатимиз пахтасаноат корхоналарида халқаро сифат менежмент тизимини жорий этиш истиқболлари	91
Туйчибеков Б.Ш.	Иқтисодиётнинг реал сектори тармоқларида иқтисодий ислоҳотларни ва таркибий ўзгаришларни амалга ошириш йўналишлари	93
Berdimurodov O.P.	Real sektor tarmoqlari korxonalari faoliyatlarida tavakkalchilikni kamaytirishning nazariy jihatlari	95
Исанов О.	Кўчмас мулкка йўналтирилган инвестиция иқтисодий мазмуни ва аҳамияти	96
Бозоров Ш.	Консолидациялашган молиявий ҳисоботни тузишда хориж тажрибаси	98
Пулатова З.А.	Ўзбекистон енгил саноатининг ҳозирги кундаги ва ташқи бозордаги ривожланиш тенденцияси	101
Қаюмов А.Б. Бурхонов Х.	Иқтисодий жараёнларнинг глобаллашуви шароитида саноат корхоналарининг рақобатбардошлигини таъминлаш орқали экспорт салоҳиятини ривожлантириш	103
Бозоров Ш.	Консолидациялашган молиявий ҳисоботни тузишни шакллантиришнинг назарий асослари	104
Исмоилов Л.	Корхоналарни ривожлантиришнинг стратегик йўналишлари	106
Ғанижонов Д.Д. Пирматов Х.С.	Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида саноат тармоғи корхоналарини самарадорлигини ошириш	107

Алтибаев И.А.	Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида инвестиция фаолиятини ривожлантириш масалалари	109
Занидлинов Ш.Р. Саидов В.Ш.	Саноат корхоналарда ишлаб чиқаришни модернизациялаш ва диверсификациялашнинг ўзига хос хусусиятлари	111
Олимжонов Ж.	Ўзбекистонда кўмир ишлаб чиқариш саноатини ривожлантириш истиқболлари	112
Ўткуров Ф.	Реал сектор корхоналари маҳсулотларини халқаро стандартлар асосида ишлаб чиқариш таъминлаш	115
Ядгаров А.А. Мирсадиков М.А.	Реал сектор корхоналарида сифатли махсулот ишлаб чиқариш имкониятлари	116
Эсанов В.	Маҳаллийлаштириш асосида фармацевтика саноатини ривожланиш истиқболлари	118

2-шуъба. ИҚТИСОДИЁТ ТАРМОҚЛАРИДА ИШЛАБ ЧИҚАРИШНИ МАҲАЛЛИЙЛАШТИРИШ АСОСИДА ИМПОРТНИ ҚИСҚАРТИРИШНИНГ АСОСИЙ ЙЎНАЛИШИ ВА ИСТИҚБОЛИ

Рахматов Ф. К.	Стимулирование организации и развития конкурентоспособных импортозамещающих и экспортоориентированных производств в Республике Узбекистан: опыт, проблемы и перспективы	121
Абдувохидов А.М. Хайдаров Ш.Ф.	Халқаро туризм менежментининг аҳамияти	126
Салимов Б.Т. Юсупов М.С.	Мева-сабзавот маҳсулотларини қайта ишлаш саноатини ривожлантириш йўналишлари	127
Алимов И.И.	Ўзбекистон Республикасида иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштириш шароитида тижорат банкларининг капиталлашув даражасини ошириш масалалари	130
Курбонов Х.А. Курбонов А.	Акциядорлик жамиятлари молиявий барқарорлигини мустаҳкамлашнинг молиявий механизми	132
Imomov H.H. Shoxnazarov J.Sh.	Moliya vazirligi huzuridagi yo'l jamg'armasi faoliyati samaradorligini oshirishning muhim yo'nalishlari	134
Саифназаров И.И.	Императивы инновационного развития национальной экономики	135
Улашев Х.А. Шаропов Д.А.	Автомобилсозлик саноати корхоналарида ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштиришнинг муаммо ва ечимлари	138
Лутфуллаева Н.Х.	Устойчивое экономическое развитие государства – основное достижение в отраслях реального сектора экономики	139
Хакимов Р. Темиров Ш.О.	Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётини ривожлантириш - аҳоли турмуш шароитини юксалтиришнинг асосий омили	141
Котов В.А. Эшанхужаев Б. Б.	Предпосылки расширения масштабов использования инновационных методов финансирования предприятий-экспортеров Узбекистана	143
Умарходжаева М.Ф. Хужаев А.Н.	Англо-американская модель корпоративного управления: особенности и принципы	144
Ўрмонов Н. Рустамова В.Н.	Иқтисодиётда импорт ўрнини босувчи ишлаб чиқаришни ривожлантириш омиллари	147
Imomov H.H. Shoxnazarov J.Sh.	Yo'llar iqtisodiyotimizni yuksaklakga yetaklaydi.	150
Хасанова Г.Д.	Ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштиришда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ўрни	151
Абдувахидов Ф. Т. Юлдашев Э.И.	Тижорат банкларида молиявий активларни ҳисобининг назарий асослари	153
Хайтматов Ў. Таирова М.М.	Локализация производства как одно из условий развития социально-экономических систем	155
Улашев Х.А.	Ишлаб чиқаришни маҳаллийлаштиришда корхоналарининг инновацион ва инвестицион фаоллигини оширишнинг асосий йўллари	157

Бугунги кунда Ўзбекистонда фармацевтика саноати халқ хўжалигининг ҳаётий зарур тармоғи сифатида шаклланди ва ривожланиш босқичига ўтди.

2009 йил 1 августига нисбатан Ўзбекистон Республикасида жами 108 та корхона Соғлиқни сақлаш вазирлигининг фармацевтика фаолияти учун лицензиясига эга, улардан 20 таси қўшма корхона ва чет эл корхоналаридир.

Бугунги кунда республикада таблеткалар, капсулалар, инъекцион ва инфузион эритмалар, суртмалар, гален препаратлар ва бошқа дори шакллари ишлаб чиқарилмоқда ва бу бўйича умумий маълумот 1-расмда келтирилган. Улардан «Новофарма Плюс» МЧЖ қўшма корхонаси ва «Фармед саноат» хусусий корхонаси халқаро стандарт GMP - «Яхши ишлаб чиқариш амалиёти» қоидалари талабларига жавоб беради.

Ўзбекистонда бугунги кунда рўйхатдан ўтказилган дори воситаларининг жами сони 7728 та, шундан 1740 та маҳаллий, 5988 та хорижий. Маҳаллий ишлаб чиқарувчилар томонидан 231 турдаги инъекцион препаратлар, 45 та инфузион эритмалар, 76 та флаконли антибиотиклар, 3 та вакцина ва зардоблар, 528 номда таблетка ва капсулалар, 307 та суртма, тиндирма, эритма ва бошқалар. Ҳозирда республикамизда фармацевтика маҳсулотларининг асосий турлари жами 5781 номда етказиб берилмоқда.

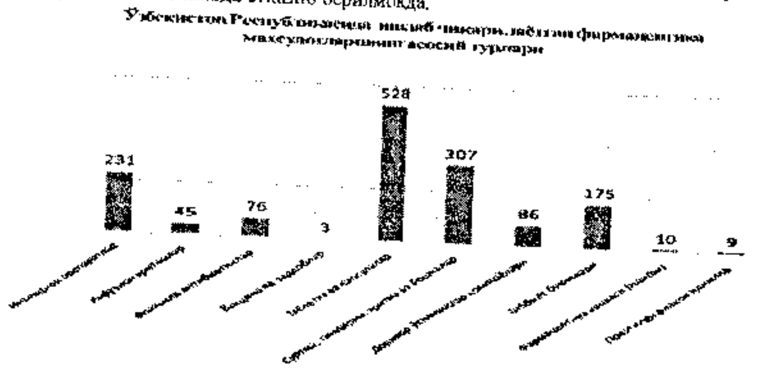

1-расм.Ўзбекистон Республикасида ишлаб чиқарилаётган фармацевтика маҳсулотларининг асосий турлари

«Радикс» ИИЧК, «Журабек Лабораторис» МЧЖ, «Сарбонтекс» қўшма корхоналари томонидан фармацевтика ва тиббий маҳсулотлар дунёнинг бошқа давлатларига экспорт қилиш учун рўйхатдан ўтказиш бўйича сай-ҳаракатларни амалга оширмоқда.

Аҳолига сифатли дори воситаларини етказиб бериш энг муҳим омиллардан ҳисобланади. Ушбу масъулиятли вазифани бажаришда "Ўзфармсаноат" ДАК таркибидаги дори воситаларини ишлаб чиқарувчи корхоналар сони 78 та, диагностика воситаларини ишлаб чиқарувчи корхоналар 4 та, тиббиёт буюмларини ишлаб чиқарувчи корхоналар 42 та, маҳаллий ишлаб чиқарувчи корхоналар 124 тани ташкил этди.

Шуни қувонч билан айтиш мумкинки, бугун фармацевтика саноати борган сари халқ хўжалигининг муҳим бир йўналишига айланиб бормоқда. Фармацевтика саноатини маҳаллий хом ашё билан таъминлаш мақсадида ихтисослашган хўжаликларда 50 дан ортиқ доривор ўсимликлар етиштирилмоқда. Уларга 12 та корхонада ишлов берилиб, безарар ва сифатли хомашё ишлаб чиқарилмоқда. Ўзбекистон Республикасида 2013-2015 йилларда ишга туширилган ва 2016 фойдаланишга топшириладиган фармацевтика корхоналари ҳақида маълумот 2-расмда келтирилган.

Фармацевтика саноати учун зарур бўлган шиша идишлар ва ампулалар ишлаб чиқарадиган заводлар тўлиқ ишлаб турибди.

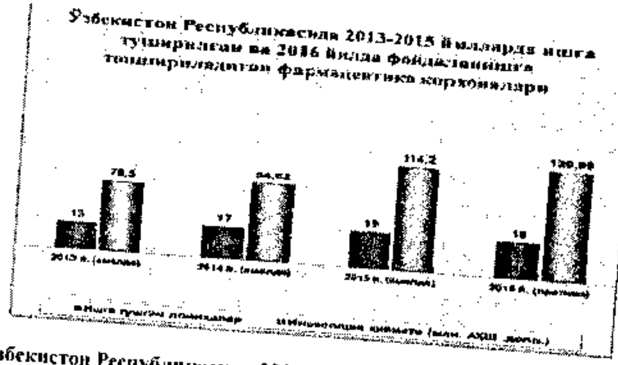

2-расм. Ўзбекистон Республикасида 2013-2015 йилларда ишга туширилган ва 2016 фойдаланишга топшириладиган фармацевтика корхоналари ҳамда уларга киритилаётган инвестициялар ҳақида маълумот

"Ўзфармсаноат" ДАК таркибида 2015 йилда умумий инвестиция қиймати 114,2 млн. АҚШ доллари миқдорига эквивалент миқдорида 19 та лойиҳалар амалга оширилган бўлса, 2016 йил прогноз кўрсаткичларида 120,09 млн. АҚШ доллари ҳажмига тенг 19 та лойиҳалар амалга оширилиши режалаштирилган.

Фармацевтика маҳсулотларининг экспорт динамикаси 2015 йилда амалда 11,2 млн. АҚШ долларини ташкил этди, 2016 йилдаги прогноз кўрсаткичлари 14,5 млн. АҚШ доллари ҳажмида режалаштирилган. Ўзбекистонда ишлаб чиқарилган фармацевтика маҳсулотлари Эстония, Латвия, Литва, Польша, Германия, Жанубий Корея, Хитой, Хиндистон ва шу каби бир қатор мамлакатларга экспорт қилинмоқда.

"Ўзфармсаноат" ДАК таркибидаги корхоналар бўйича 2007-2015 йилларда ўзлаштирилган инвестициялар ҳажми жами 407,83 млн. АҚШ доллари қийматида, шундан тўғридан-тўғри инвестициялар, маҳаллий банк кредитлари ва корхоналарнинг ўз маблағларидан ташкил топган. Фармацевтика корхонаaларида ишлаб чиқариш ҳажми ўсиш суръатлари 2015 йилда амалдаги нархларда 753,6 млрд.сўмни ташкил қилди, 2016 йил прогноз кўрсаткичларида 975,2 млрд. сўмда белгиланган.

Қилинган ишлар таҳлилидан кўриш мумкинки, Ўзбекистонда фармацевтика саноати жадал суръатлар билан ривожланиб бормоқда ва бизнингча асосий эътибор сифатида ушбу тармоқда сифат кўрсаткичларига эътибор қаратиш лозимдир. Мазкур тармоқнинг ривожланиши нафақат мамлакатимиз аҳоли колаверса қўшни мамлакатлар аҳолисининг дори воситаларига бўлган эхтиёжни қондиради.

Катта илмий ходим-изланувчи Н.Н.Рустамов,
ТДИУ

Ялпи ички маҳсулотнинг тармоқ таркибини такомиллаштиришнинг асосий йўналишлари

Ўзбекистонда иқтисодий ислоҳотларни амалга ошириш жараёнида ялпи ички маҳсулотнинг тармоқ таркибини такомиллаштиришга кенг эътибор қаратилмоқда. Ўзбекистонда амалга оширилаётган тизимли ислоҳотлар жараёнида изчил юқори ўсиш суръатларини таъминлаш билан бир қаторда, ялпи ички маҳсулотнинг умумий ҳажмида

қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари улуши камайиб, саноат маҳсулотларининг ошиб бориши тенденцияси кузатилмоқда. 2000 йилда ялпи ички маҳсулот таркибида қишлоқ хўжалигининг улуши 30,1 фоизни ташкил этган бўлса, 2015 йилда 16,6 фоизни ташкил этди. 2000 йилда ялпи ички маҳсулот таркибида саноатнинг улуши 14,2 фоиздан иборат бўлса, 2014 йилга келиб 24,5 фоизни ташкил этди. Бу иқтисодиётимизда амалга оширилган чуқур таркибий ўзгаришларнинг, мамлакатимиз бир пайтлардаги аграр республикадан босқичма-босқич равишда саноати ривожланган замонавий давлатга айланиб бораётганининг тасдиғидир. Мамлакатимиз ялпи ички маҳсулоти таркибида тармоқларнинг улуши ўзгариб бориши тенденциялари 1-расмда келтирилган.

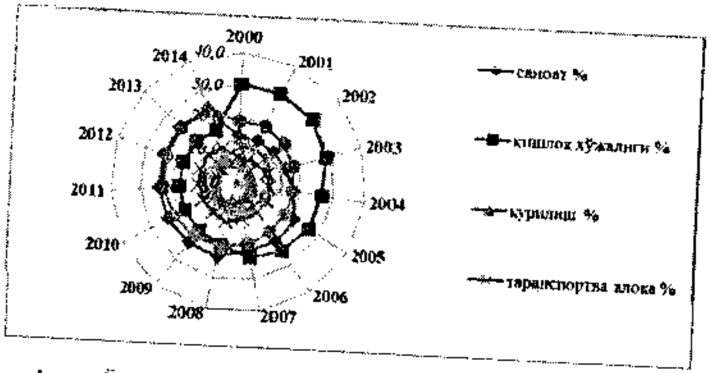

1-расм.Ўзбекистонда ЯИМнинг таркибий ўзгаришлари тенденцияси

2015 йилда ялпи ички маҳсулот таркибида саноат маҳсулотларининг улушини ҳисоблаш бўйича методология ўзгартирилди. Бу умумий иқтисодий фаолият кластери (ОКЭД) асосида амалга оширилиб, халқаро стандарларга мос ўзгаришлар амалга оширилди ва жаҳон банки томонидан ялпи ички маҳсулот ҳисобини юритишда ҳам айнан шу методология қўлланилади. Унга мувофиқ саноат маҳсулотларининг ялпи ички маҳсулот таркибидаги улушини ҳисобга олишда қурилиш тармоғида яратилган товарлар ҳамда газ ва сувдан фойдаланиш бўйича яратиладиган маҳсулотлар ҳам саноат маҳсулоти сифатида ҳисобга олинади. Методологиядаги бу ўзгаришлар натижасида мамлакатимиз ялпи ички маҳсулоти таркибида саноат маҳсулотларининг улуши 2015 йилда 24,5 фоиздан 33,5 фоизгага ошди. Бу каби ўзгаришлар ялпи ички маҳсулотнинг таркибини ҳисоблаш халқаро талаблар даражасига чиқиши билан бир қаторда, мамлакатимизда саноатни янада ривожлантириш имкониятларини оширади.

Ялпи ички маҳсулот таркибида хизматлар соҳасининг улуши ҳам ижобий томонга ўзгариб бормоқда. Хизматларнинг ялпи ички маҳсулотдаги улуши босқичма-босқич ошириб борилмоқда, 2000 йилда унинг улуши 36,9 фоизни ташкил этган бўлса, 2015 йилда 54,5 фоизга тенг бўлди.

Мамлакатимиз Президенти И.А.Каримов томонларидан 2030 йилга бориб Ўзбекистонда ялпи ички маҳсулот хажмини камида 2 баробар ошириш вазифасини қўйилгани айтилди ва бу борада туб таркибий ўзгаришларни амалга ошириш ҳисобидан саноатни жадал ривожлантириш ва ялпи ички маҳсулотда унинг улушини 2015 йилдаги 33,5 фоиздан 40 фоизга етказиш, қишлоқ хўжалиги улушини 16,6 фоиздан 8-10 фоизга камайтириш, энергияни тежайдиган замонавий технологияларни кенг жорий этиш эвазига ялпи ички маҳсулот учун сарфланадиган энергия хажмини тахминан 2 баробар қисқартиришга эришиш лозимлиги таъкидланди.

Юқоридаги йўналишларда ялпи ички маҳсулотнинг тармоқ таркиби такомиллашиб бориши иқтисодиёт юқори суръатлар билан ўсиши ва аҳоли турмуш фаровонлигининг ошиши учун хизмат қилади.

Мустақил тадқиқотчи Г.Э.Захидов,
ТДИУ

Саноат корхоналарини кластерга бирлаштириш самарадорлиги мезонлари

Кластерлар самарадорлигини баҳолаш, кластерлар ишлашининг улар ёрдамида олдинга қўйилган мақсадларнинг эришилиш даражаси баҳоланадиган ва юзага келган тафовутларни тартибга солишга йўналтирилган қарорлар қабул қилиш зарурлиги кластерлар ишлашининг назорат қилиш зарурлиги кластерлар ишлашининг самарадорлигини баҳолашмезонлари вакўрсаткичлари тизимини шакллантиришзаруратини юзага келтиради.

Ҳозирги вақтда иқтисодий назарияда ва хўжалик фаолияти амалиётида кластерларда фаолият кўрсатувчи ишлаб чиқариш тузилмалари фаолиятининг самарадорлигини баҳолашга нисбатан ягона ёндашув юзага келмаган. Самарадорликни баҳолаш учун асос бўлиши мумкин бўлган мезонлар ва кўрсаткичларни аниқлаш масаласи ўз ечимини топмасдан қолмоқда. Кўп жиҳатдан бу иштирокчилар турли гуруҳлари ўз олдига қўйган мақсадларининг турли хиллиги билан белгиланадиган кластерлар ишлашининг кўп мезонлилиги билан боғлиқ.

Кластерда фаолият кўрсатувчиишлаб чиқариш тузилмалари фаолиятикўрсаткичларининг қийматларини иккита ҳолатда таққослаш уларфаолиятининг самарадорлигини баҳолаш йўналишларидан бириҳисобланади: кластернинг мавжуд бўлиши ёки ишлаб чиқариш тузилмалари фаолиятининг мустақиллиги, бу айрим тадқиқотчилар томонидан таклиф этилаётган кластерларни шакллантиришсамарадорлигини баҳолашга нисбатан ёндашувларга мос келади.

Кўрсаткичлар қийматларида юзага келган фарқ рақобат устунликларининг юзага келиши, ишлаб чиқариш тузилмаларининг ўзаро ҳамкорлиги, инвестицион лойиҳаларнинг биргаликда амалга оширилиши жараёнидатрансакция харажатларининг пасайиши оқибатида синергетик самаранинг пайдо бўлиши натижаси сифатида талқин этилиши мумкин. Янгидан ташкил этилаётган кластерларда ишлаб чиқариш тузилмалари фаолиятининг самарадорлигини баҳолашда бундай ёндашувнинг қўлланиши асосланган.

Ишлаб чиқаришлар ва саноат тармоқларини ривожланган ва камроқривожланган турларга таснифлаш ўрганилаётган ишлаб чиқаришлар фаолиятини тавсифловчи мутлоқ ва нисбий кўрсаткичлар ва жойлар йиғиндиси усулини қўллаган ҳолда ҳисоблаб чиқиладиган ялпи мезон асосида амалга оширилади.

Саноат кластери иштирокчилари микродаражада фаолият кўрсатувчи корхоналар, таълим ва илмий муассасалар, жамоат ва бошқаташкилотларни, давлат бошқаруви органларини ўз ичига олади. Саноат кластери фаолиятининг самарадорлигини баҳолашда, бир томондан, микродаражада тадбиркорлик фаолиятининг самарадорлигини, иккинчи томондан, унинг бутун мамлакат ва алоҳида ҳудуднинг ривожланишига таъсирини ҳисобга олиш лозим.

Жаҳон амалиётида кластерлар ривожланишинингсамарадорлигини баҳолашнинг умумий қабул қилинган мезонлари мавжуд эмас. Бироқ, адабиётларда кластерлар фаолият кўрсатишининг самарадорлигини аниқловчи қуйидаги мезонлар тўплами таклиф этилган:

- кластернинг минтақавий иқтисодиётга таъсири;
- инсон капиталининг ривожланиш даражаси;
- етказиб берувчиларга яқинлик;
- капиталнинг қулайлиги;
- ташқи алоқаларнинг ривожланиш даражаси;
- ижтимоий фаоллик даражаси;
- ишбилармонлик муҳитининг сифати;
- кластерда инновацияларнинг ривожланиши;